

Бирюк О.В.

ТЕКСТ АНГЛОМОВНОЇ ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНОЇ СТАТТІ ЯК НАВЧАЛЬНА ОДИНИЦЯ З СОЦІОКУЛЬТУРНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

В данной статье рассматриваются учебные единицы, которые являются объектами усвоения студентами при чтении англоязычных газетно-журнальных статей с социокультурным потенциалом.

Ключевые слова: газетно-журнальная статья, социокультурный потенциал, учебная единица.

Інтеграція України в європейський політичний, економічний та освітній простір вимагає підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних успішно та адекватно спілкуватися іноземною мовою (ІМ) в різних ситуаціях міжкультурної комунікації. Необхідність навчання ІМ як засобу безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування актуалізувала соціокультурний підхід до її навчання (В.В. Сафонова), а відтак і необхідність формування у студентів соціокультурної компетенції (СКК) при вивченні ІМ поряд з лінгвістичною та комунікативною компетенціями.

В умовах відсутності іншокультурного середовища найбільш доступними широкому колу студентів є матеріали англомовних засобів масової інформації – газет і журналів, розміщених на сайтах в мережі Інтернет. Читання цих матеріалів з метою формування СКК є доцільним, оскільки вони представляють собою фрагмент національної культури, який містить інформацію про політичні, економічні, соціокультурні процеси сучасного англомовного суспільства та відображають специфіку світосприйняття носіїв мови – представників іншої культури. Поряд з тим, газетно-журнальні тексти є зразком національно-культурної специфіки мовлення суспільства.

Необхідність використання автентичних публіцистичних матеріалів на практичних заняттях з англійської мови підтверджують і результати проведеного нами анкетування 208 студентів вищих навчальних закладів та опитування 62 викладачів ІМ. Студенти відчують потребу (94,3%) і читають англомовні газети та журнали (93,3%), але нерегулярно (73,5%). Як студенти (89%), так і викладачі (98,4%) вважають англомовні газетно-журнальні статті цінним джерелом інформації про життя і культуру англомовних народів.

Критичний соціокультурний аналіз цих англомовних публіцистичних матеріалів забезпечить активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів при вилученні соціокультурної інформації з текстів, її осмисленні та інтерпретації, що сприятиме процесу їх активної акультурації. Критичний аналіз текстів дозволяє пізнати англомовну культуру зсередини, поглянути на англомовний світ очима англійців / американців – авторів текстів, що сприятиме підготовці студентів до етнографічного способу пізнання англомовної культури. Для цілеспрямованого та системного процесу формування СКК як сукупності знань, навичок і вмінь при читанні англомовних текстів необхідно визначити лінгвістичні передумови формування цієї компетенції, закладені в самому навчальному матеріалі.

Низка дослідників-методистів вивчала різні аспекти проблеми використання матеріалів засобів масової інформації при навчанні ІМ у мовних і немовних ВНЗ. Так, у дослідженнях В.С. Борисова (1980), Г.В. Онкович (1995), І.П. Толкачової (1978), С. Wallace (1996) розглядається методика формування читацької компетенції студентів на матеріалі іномовних газет. А.Н. Богомолів розробляє модель навчання розуміння

текстів масової комунікації, що знайшла своє практичне втілення в підручнику “Взаимопонимание” [1]. Л.В. Фарисенкова досліджує мотиваційний потенціал публіцистичних текстів при навчанні ІМ студентів-нефілологів [15]. Праці P.Sanderson (1999), B.Tomalin і S.Stempleski (1996) мають більш практично-прикладний характер. Тільки в дослідженні Л.П. Струмїли (1989) ґрунтовно вивчається лінгвокраїнознавчий компонент читання російськомовної газети студентами-іноземцями немовних спеціальностей. Але автор розглядає лінгвістичну основу формування лінгвокраїнознавчого компоненту читання газети лише на рівні слова та словосполучення. Отже, проблема визначення соціокультурних об'єктів при читанні англomовної газетно-журнальної статті залишається поза увагою дослідників.

Завдання нашої статті полягає в тому, щоб виділити навчальні одиниці, які є об'єктами засвоєння студентами при навчанні читання англomовних публіцистичних текстів із соціокультурним потенціалом, і проаналізувати специфіку їхнього функціонування в текстах аналітичного жанру публіцистичного стилю англійської мови.

Зв'язок мови й культури найбільш яскраво проявляється в кумулятивній функції мови. Діалектична єдність мови з культурою та з суспільством створює об'єктивну можливість для реалізації філологічного способу вторинного пізнання іншoкультурної дійсності при вивченні ІМ як компонента відповідної національної культури [3, с. 12]. Філологічний спосіб пізнання полягає у вилученні соціокультурної інформації з іншoмовних структур – слів, словосполучень, речень, фрагментів текстів і цілих текстів різних функціональних стилів.

Кумулятивна функція мови реалізується на всіх її рівнях, але насамперед ця функція забезпечується мовними одиницями (національно маркованою лексикою і фразеологією), афоризмами та алюзіями [2, с. 7]. Саме ці одиниці семантичного рівня визначаються більшістю дослідників як такі, що складають лінгвістичну основу формування СКК у процесі вивчення ІМ (Н.Ф. Бодієва, Н.Ф. Бориско, Н.Б. Ішханян, Л.П. Рудакова). На нашу думку, при виділенні складників лінгвістичної основи СКК недоцільно обмежуватися лише мовними одиницями семантичного рівня. Ми поділяємо точку зору Н.Б. Ішханян, що навчальною одиницею більш високого рівня є текст [8, с. 70], оскільки численні дослідження в галузі комунікативно-прагматичного аналізу та лінгвістики тексту розглядають його як найвищу одиницю мовлення та спілкування. Таким чином, лінгвістичну основу формування СКК у процесі навчання читання англomовних публіцистичних текстів складають такі навчальні одиниці з соціокультурним компонентом:

- національно марковані мовні одиниці (слова-реалії, фонова та конотативна лексика, фразеологізми);
- афоризми та алюзії;
- текст.

У цій статті ми проаналізуємо соціокультурні характеристики *тексту* як навчальної одиниці, оскільки мовне оформлення тексту ієрархічно підпорядковане вищим рівням його смислової організації. Крім того, соціокультурні мовні одиниці, афоризми та алюзії ґрунтовно вивчалися та описувалися Є.М. Верещагінім і В.Г. Костомаровим, Г.Д. Томахінім, D.Reah та іншими дослідниками.

У нашому дослідженні навчальною одиницею з соціокультурним потенціалом вищого рівня є англomовний публіцистичний текст, тобто письмовий текст, оформлений відповідно до законів функціонального публіцистичного стилю. До таких текстів відносяться газетні й журнальні статті, есе, памфлети, нариси [5]. Навчальним матеріалом при формуванні СКК у процесі навчання читання ми обираємо тексти англomовних газетних і журнальних статей, що обумовлено такими чинниками:

- їхню жанровою однорідністю. Газетні та журнальні статті відносяться до аналітичного жанру, а решта різновидів публіцистичних текстів – до художньо-публіцистичного [11; 13; 14, с. 63-65];

- вимогами чинної Програми щодо навчального матеріалу для формування СКК при навчанні читання, згідно з якими передбачається використання статей, а не текстів художньо-публіцистичного жанру [12, с. 86].

Під газетною / журнальною статтею ми розуміємо рухому текстову модель, яка поєднує дві зовнішньо протилежні, але внутрішньо взаємодоповнюючі тенденції інформативності та оціночності, і характеризується відносно лінійною короткістю, абсолютною закінченістю та чіткою завершеністю по відношенню до заголовку [11, с. 113]. Ця стаття базується на чіткому розвитку конкретної думки, яка підкріплюється системою аргументів і фактів та отримує кінцеве вираження в системі узагальнень і висновків, що направлені на досягнення конкретних результатів [8, с. 110].

Існують різні класифікації підвидів англomовних газетних і журнальних статей [5, с. 402; 10, с. 366-367; 11, с. 113; 14, с. 64]. Ми користуємося класифікаціями газетних статей О.О. Михайлова [10] та І.П. Толкачової [14], оскільки вони охоплюють статті з англійських і американських газет, та єдиною класифікацією журнальних статей І.Р. Гальперина [5]. Спираючись на ці класифікації, навчальним матеріалом для формування СКК ми розглядаємо газетні статті спеціалістів / оглядачів і редакційні статті, які в свою чергу можуть бути аналітичними, фоновими або включати елементи аналізу й екскурсу, та суспільно-політичні журнальні статті.

Виходячи з цілей нашої роботи, ми аналізуємо текст англomовної газетно-журнальної статті в аспекті міжкультурної комунікації. Реалізація цього завдання ускладнюється тим, що культурологічний підхід у вивченні текстів масової комунікації знаходиться на початковому етапі [9, с. 126]. Тому ми спираємося на лінгвістичні дослідження тексту [6; 17] та дослідження комунікативно-прагматичного аспекту англomовних текстів засобів масової інформації [9; 11; 19]. На нашу думку, інтегроване використання цих двох підходів при розгляді тексту англomовної газетно-журнальної статті дозволить визначити ті його структурні й смислові характеристики, які мають соціокультурний потенціал, впливають на його розуміння, і тому мають стати об'єктами засвоєння при формуванні у студентів-читачів СКК.

Ми дотримуємося точки зору, що знання читачами структурно-смислових особливостей тексту (*formal schema*) сприяє розумінню його змісту [16, с. 39; 20, с. 85]. Вміння орієнтуватися в структурно-смисловій організації статті (тобто визначати за структурними частинами відповідні смислові компоненти) полегшує прогнозування змісту статті, сприяє його адекватному розумінню та пошуку необхідної інформації. Спираючись на структурно-смислову організацію англomовної газетно-журнальної статті, студент може визначити її тему й головну думку (авторську позицію щодо предмета комунікації). Знання теми статті допоможе читачу актуалізувати наявні фонові знання та визначити, чи є в даній статті інформація про англomовні народи й країни, а відтак полегшити прогнозування соціокультурних фактів, які вона може містити. Визначивши головну думку статті, студент має певне уявлення про авторську оцінку предмета комунікації, що сприятиме кращому розумінню соціокультурного аспекту змістовно-концептуальної інформації при читанні цілого тексту статті. Виходячи з вищезазначеного, ми вважаємо за доцільне навчити студентів орієнтуватися в структурно-смисловій організації англomовної газетно-журнальної статті при формуванні СКК. При цьому студенти мають усвідомити, що структурно-смислова організація тексту статті має певні варіативні компоненти та не є шаблоном для всіх текстів аналітичного жанру публіцистичного стилю [20, с. 213].

Розглянемо особливості співвіднесення структурних і смислових компонентів у тексті англomовної газетно-журнальної статті. Відомо, що соціально-культурні функції тексту публіцистичного стилю (інформативна функція та функція впливу) визначають його структурно-смислову організацію. Смислові компоненти статті (тема, головна думка, тези) виражаються в її відповідних структурних частинах (заголовку, підзаголовку, вступній, основній і заключній частинах) [14, с. 98-129; 18, с. 185-186]. Ми вважаємо за доцільне включити до структури статті ще й екстралінгвістичний ма-

теріал (фотографії, ілюстрації, карикатури, таблиці тощо), який, як наголошують дослідники, наочно ілюструє зміст статті та полегшує його сприйняття [16, с. 77].

Розуміння змісту статті починається з адекватного розуміння її заголовку, який займає в корпусі тексту “сильну позицію” [11, с. 114]. Домінуюча функція заголовку – повідомити або створити певне відношення до предмету повідомлення чи привернути увагу читача [19, с. 13, 24] – створює простір для його інтерпретації. У заголовку може бути виражена повністю / частково тема / головна думка статті. Характерною особливістю статей англійської преси є наявність підзаголовків, які відображають повністю тему тексту та частково його головну думку. Вступна частина містить предикати першого порядку: інформацію про тему комунікації та / або авторську позицію. Основна частина статті дає інформацію другого порядку (тези), експлікує, конкретизує, коментує тематичне ядро газетно-журнальної статті. У заключній частині автор, як правило, виражає головну думку статті. Але, слід наголосити, що для “якісної” преси характерне імпліцитне вираження авторської позиції [9, с. 127], тому головна думка може бути не висловлена вербально в жодній структурній частині статті.

Таким чином, знання студентом-читачем закономірностей структурно-сислової організації тексту статті та вміння орієнтуватися в ній створює підґрунтя для адекватного розуміння як змісту статті в цілому, так і його соціокультурного аспекту.

Перейдемо до розгляду основної смислової категорії тексту, під якою дослідники визначають інформацію (І.Р. Гальперін, З.Я. Тураєва). Інформацію ми розглядаємо як нові та цінні для реципієнта відомості про предмети, явища, відношення, події об’єктивної дійсності [6, с. 26]. І.Р. Гальперін виділяє три види інформації за її прагматичним призначенням: змістовно-фактуальну, змістовно-підтекстову, змістовно-концептуальну [6, с. 26-27]. У текстах газетно-журнальних статей, як зазначають дослідники засобів масової інформації, представлена змістовно-фактуальна та змістовно-концептуальна інформація [7, с. 119]. Змістовно-фактуальна інформація об’єднує смислову інформацію категоріально-пізнавального й ситуативно-пізнавального планів (терміни З.І. Кличнікової), виражену в тексті експліцитно за допомогою номінативних одиниць і смислових зв’язків між ними. Змістовно-концептуальна інформація об’єднує смислову інформацію емоційно-оціночного та спонукально-вольового планів, виражену як експліцитно, так й імпліцитно.

Соціокультурний аспект інформації в англійській газетно-журнальній статті може бути представлений на обох смислових рівнях – змістовно-фактуальному та змістовно-концептуальному. Різниця полягає в способах вираження соціокультурної інформації. Так, соціокультурна інформація як частина змістовно-фактуальної інформації виражається за допомогою мовних одиниць із національно-культурною семантикою і смислових зв’язків між ними. Соціокультурний аспект змістовно-фактуальної інформації містить повідомлення про факти, події, процеси, які відбуваються в сучасному англійському суспільстві. Як правило, розпізнавання й осмислення цього виду інформації не викликає труднощів у студентів, оскільки вона виражена вербально. Одиниці мови вживаються у своїх прямих, предметно-логічних, словникових значеннях, закріплених за цими словами соціально-обумовленим досвідом [6, с. 28]. Для адекватного сприйняття цієї інформації необхідно володіти мовними одиницями з національно-культурною семантикою в усьому обсязі їхніх значень, вміти “присвоювати” ті з них, які актуалізовані в даному контексті.

Соціокультурний аспект змістовно-концептуальної інформації може бути виражений експліцитно або імпліцитно. Змістовно-концептуальна інформація англійської газетно-журнальної статті повідомляє читачеві авторське бачення відношень між фактами, подіями та явищами, описаними засобами фактуальної інформації, розуміння їхніх причинно-наслідкових зв’язків, їхньої ролі в соціальному, економічному, політичному й культурному житті народу [6, с. 28]. Соціальний характер масової комунікації [9, с. 125] дозволяє розглядати оцінку фактів, подій, явищ, що є предметом повідомлення, не як індивідуально-авторську, а як соціальну, суспільну. На нашу думку, розуміння суспільної позиції з певного питання, проблеми, відображеної в статті,

сприяє розумінню та засвоєнню студентами знань про національну систему цінностей, національні стереотипи англомовного лінгвосоціуму, його світосприйняття.

Відомо, що вилучення експліцитно та імпліцитно вираженої соціальної оцінки фактів має різний ступінь складності для студентів-читачів. Але слід наголосити, що розуміння імпліцитної змістовно-концептуальної інформації в англомовному тексті газетно-журнальної статті ускладнюється через відсутність у ньому будь-яких маркерів імплікації, що є, на думку В.В. Воронкова, характерною особливістю англомовного публіцистичного тексту [4, с. 115]. Імпліцитно виражена змістовно-концептуальна інформація вилучається в результаті осмислення фактуальної на основі наявних у читача фонових знань чи внутрішньої логіки.

Осмислення змістовно-концептуальної інформації англомовної газетно-журнальної статті обумовлено системою світобачення тієї культурно-етнічної спільноти, членом якої є автор статті. Крім того, необхідною умовою для вилучення й адекватного розуміння змістовно-концептуальної інформації є володіння реципієнтом затекстовою позамовною інформацією [3, с. 131]. Під затекстом англомовної газетно-журнальної статті ми розуміємо сукупність знань та відомостей про тип газети (якісна / масова преса), її постійну політичну орієнтацію, екстралінгвістичну ситуацію / контекст, характер об'єкта мовленнєвої репрезентації, позицію газети з питання, що висвітлюється [11, с. 113]. На нашу думку, затекст у цьому розумінні можна розглядати як певну галузь фонових знань студента-читача.

Враховуючи вищевказане, ми виділяємо дві смислові категорії аналізу змісту тексту газетно-журнальної статті в аспекті міжкультурної комунікації:

- соціокультурний факт – смисловий компонент змісту, в якому відображається подія чи явище суспільно-політичного, культурного життя англомовного суспільства;
- соціальна оцінка – смисловий компонент змісту, в якому розкривається суспільне значення соціокультурного факту.

Виділені категорії ми розглядаємо як об'єкти розпізнавання, адекватного розуміння й інтерпретації при навчанні читання англомовних газетно-журнальних статей з метою формування СКК.

Отже, на основі комунікативно-прагматичного аналізу англомовної газетно-журнальної статті ми виділили структурно-смислові характеристики її організації та смислові компоненти її змісту, які впливають на сприймання та розуміння соціокультурної інформації, вираженої в тексті експліцитно й імпліцитно.

Таким чином, серед складників лінгвістичної основи формування СКК при навчанні читання англомовних газетно-журнальних статей навчальною одиницею вишого рівня ми розглядаємо текст. Здатність публіцистичного тексту аналітичного жанру акумулювати соціокультурну інформацію дозволяє розглядати його як носія, а відтак і джерело фонові інформації про культурну картину світу народу-носія мови. Для реалізації успішної опосередкованої масової міжкультурної комунікації між читачем та автором англомовної газетно-журнальної статті необхідно навчити реципієнта осмислювати концептуальну картину світу англомовного лінгвосоціуму через ідентифікацію соціокультурних характеристик тексту. Такими об'єктами цілеспрямованого засвоєння студентами при читанні газетно-журнальних матеріалів є 1) структурно-смислова організація тексту газетно-журнальної статті; 2) смислові компоненти його змісту – соціокультурний факт і соціальна оцінка.

Перспективним напрямком подальшого дослідження проблеми, порушеної в цій статті, має стати вивчення об'єктів соціокультурної інформації в публіцистичних текстах інших жанрів, а також компаративний аналіз навчальних одиниць із соціокультурним компонентом, що складають лінгвістичну основу формування СКК при читанні текстів різних функціональних стилів, та створення методичних рекомендацій щодо комплексного використання цих матеріалів для формування СКК при навчанні ІМ.

1. Богомолтев В. Коммуникация в сфере межкультурного общения. – М.: 2000. – № 2.
2. Верещагин В. М. – М.: 1980. – 320 с.
3. Верещагин В. М. – М.: 1990. – 246 с.
4. Воронков В. В. – М.: 1990. – 115 с.
5. Гальперин И. А. – М.: 1981. – 133 с.
6. Зильберберг В. – М.: 1981. – 133 с.
7. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
8. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
9. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
10. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
11. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
12. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
13. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
14. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
15. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
16. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
17. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
18. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
19. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.
20. Михайлов В. – М.: 1981. – 133 с.

The article focuses on researching the units of socio-cultural information which students should recognize, understand and interpret while reading English mass media texts.

Key words: mass-media text, socio-cultural potential, unit of information.

1. *Богомолов А.Н.* К вопросу о создании модели обучения пониманию текстов массовой коммуникации (на материале учебника русского языка для иностранцев “Взаимопонимание”) // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2000. – № 2. – С. 17-26.
2. *Верещагин Е.М., Костомаров В.Г.* Лингвострановедческая теория слова. – М.: Рус. яз., 1980. – 320 с.
3. *Верещагин Е.М., Костомаров В.Г.* Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Рус. яз., 1990. – 246 с.
4. *Воронков В.В.* Прагматический потенциал текстовых явлений пресуппозиций и импликации (на материале статей английских и американских общественно-политических журналов) // Текст в функционально-стилевом аспекте: Сборник научных трудов. – М., 1988. – Вып. 309. – С. 113-121.
5. *Гальперин И.Р.* Очерки по стилистике английского языка. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1958. – 458 с.
6. *Гальперин И.Р.* Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
7. *Зильберт Б.А.* Социопсихолингвистическое исследование текстов радио, телевидения, газеты. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1986. – 211 с.
8. *Ишханян Н.Б.* Лингвистические основы формирования в языковом педагогическом вузе лингвосоциокультурной компетенции // Іноземні мови. – 1995. – № 3-4. – С. 69-73.
9. *Луканина М.В.* Газетный текст через призму теории коммуникации // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2003. – № 2. – С. 123-133.
10. *Михайлов С.А.* Журналистика Соединенных Штатов Америки. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2004. – 448 с.
11. *Наер В.Л.* Прагматический аспект английского газетного текста // Коммуникативные и прагматические особенности текстов разных жанров. – М., 1981. – С. 106-116.
12. *Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект / С.Ю.Ніколаєва, М.І.Соловей та ін.* – Вінниця: Вид-во “Нова Книга”, 2001. – 247 с.
13. *Стрельцов Б.В.* Основы публицистики. Жанры: Учеб. пособие. – Минск: Университетское, 1990. – 240 с.
14. *Толкачёва И.П.* Методика обучения чтению газет на английском языке (к проблеме скоростного чтения): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 1978. – 263 с.
15. *Фарисенкова Л.В.* Публицистические тексты как мотивирующий фактор в обучении студентов-нефилологов на завершающем этапе // Лингвострановедение и текст: Сборник статей / Сост. Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Рус. яз., 1987. – С. 100-105.
16. *Alderson J.Ch.* Assessing Reading. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2000. – 398 p.
17. *Brinker K.* Linguistische Textanalyse: Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. – Berlin: Erich Schmidt, 1997. – 165 S.
18. *Mencher M.* News Reporting and Writing. – the 5th edition – Dubuque: Wm.C.Brown Publishers, 1991. – 688 p.
19. *Reah D.* The Language of Newspapers. – the 2nd edition. – L., N.Y.: Routledge, 2002. – 126 p.
20. *Swales J.M.* Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1991. – 260 p.

Надійшла до редакції 22.06.06